

**УКРАЇНА ПРОТИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ
В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ:
АЛЬТЕРНАТИВИ І ПЕРСПЕКТИВИ**

13 березня 2014 р. Україна звернулась до Європейського суду з прав людини із міждержавним позовом проти Російської Федерації на підставі ст. 33 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 р. Того ж дня Президент третьої секції Суду, суддя Ж. Касадеваль прийняв рішення щодо вжиття тимчасових заходів згідно правила 39 Регламенту Суду, зобов'язавши обидві договірні сторони утримуватися від здійснення будь-яких заходів, зокрема військових, які становлять загрозу здоров'ю і життю цивільного населення. З одного боку, Суд, приймаючи таке рішення, виконує покладений на нього обов'язок, з іншого, накладає на себе певні ризики щодо зменшення власної ваги на міжнародній арені у випадку, якщо відповідні держави не дотримуватимуться тимчасових заходів (Breuer M., *The ECtHR — torn between Russia and Ukraine?* 2014). Відповідно, виникає питання щодо обов'язкової юридичної сили тимчасових заходів, прийнятих на підставі правила 39 Регламенту Суду. Їхній необов'язковий, рекомендаційний характер первісно був визнаний у рішенні Суду у справі Круз Варас (Cruz Varas) та інші проти Швеції в 1991 р. Однак пізніше, в 2005 р., Великою Палатою Суду у справі Маматкулов і Аскарров (Mamatkulov and Askarov) проти Турції було наголошено, навпаки, на обов'язковий юридичній силі тимчасових заходів, що вживаються Судом.

Тим не менш, практика різних держав свідчить про наявність проблеми невиконання тимчасових заходів, які вживаються Судом. Прикладами слугують наступні справи: Aoulmi проти Франції 2006 р., Paladi проти Молдови 2009 р., Al-Saadoon і Mufdi проти Сполученого Королівства 2010 р., Labsi проти Словачії 2012 р., Rgaro проти Албанії 2012 р. Багаточисельні випадки невиконання тимчасових заходів урядом Італії навіть призвели до виступу Генерального секретаря Ради Європи із відповідною заявою в 2010 р. Неможливо не погодитися, що така ситуація у практиці Суду викликає занепокоєння, однак випадки невиконання тимчасових заходів зацікавленими державами не притаманні виключно практиці Європейського суду з прав людини, а за самою своєю природою підлягають ризику ігнорування державами, між якими виник спір. Більш того, потрібно окремо зауважити, що оцінка виконання тимчасових заходів у справах міждержавного характеру становить складніше завдання для Суду, ніж у справах за індивідуальною заявою (Leach P., *Ukraine, Russia and Crimea in the European Court of*

Human Rights. 2014). Адже тимчасові заходи, вжиті Судом у справах за індивідуальною заявою і у міждержавних справах, дещо відрізняються: у першому випадку вжиття тимчасових заходів найчастіше направлене на попередження погіршення стану заявника, в той час як у міждержавних спорах Суд, вживаючи тимчасові заходи, може переслідувати більш глобальні цілі із деескалації конфлікту і збереження міжнародного миру і безпеки. Але виникає питання, чи уповноважений Європейський суд з прав людини вирішувати міжнародні спори, які принаймні посередньо стосуються питань міжнародного миру і безпеки зокрема, і в цілому питань дотримання державами норм міжнародного права.

Доцільно звернутися до аналізу подій 2008 р., коли в серпні Грузія звернулася до Європейського суду з прав людини із заявою проти Російської Федерації, так само вимагаючи вжиття тимчасових заходів, відповідне рішення щодо яких було прийнято тоді Судом. Більш того, Грузія звернулася до Суду із ще однією пов'язаною заявою проти Російської Федерації, а також до Міжнародного Суду ООН. Останній визнав заяву Грузії проти Російської Федерації неприйнятною через відсутність юрисдикції Міжнародного Суду ООН вирішувати відповідний спір (Рішення від 1 квітня 2011 р.). Відповідно, не виключене повторення такого сценарію і у випадку, якщо Україна прийме рішення звернутися із заявою проти Російської Федерації до Міжнародного Суду ООН. Однак чи означає це, що за таких обставин Європейський суд з прав людини виступає судом «останньої інстанції»? Практика Суду наявно свідчить про формування підходу, за яким Суд уникає розгляду загальних питань публічного міжнародного права. У сумнозвісній справі Банковича Суд вирішив, що він не наділений необхідною юрисдикцією *ratione loci*, хоча аналіз практики Суду до і після справи Банковича свідчить про те, що недостатність юрисдикції була, скоріш за все, лише зручним приводом для Суду уникнути розгляду і оцінки складного з міжнародно-правової точки зору питання інтервенції НАТО в Косово (Русинова В. Н., Правовые аспекты применения Конвенции о защите прав человека и основных свобод: до и после «Банковича». 2010). Тим не менш, Європейський суд з прав людини зобов'язаний діяти згідно положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 р., ст. 15 якої зазначає застосовність права прав людини і під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю націй. Більш того, за умов збройного конфлікту права людини цивільного населення потребують навіть більшого захисту, ніж у справах повсякденного життя, що свідчить у підтримку наявності і необхідності застосування юрисдикції Страсбурзького Суду навіть у справах, що стосуються спірних питань публічного міжнародного права (Breuer M., The ECtHR — torn between Russia and Ukraine? 2014).

Якщо справа Україна проти Російської Федерації отримає подальшого розвитку в Європейському суді з прав людини, то перш за все

постане питання юрисдикції і принциповим стане визначення того, чи на всю територію в межах державних кордонів поширюється юрисдикція України і чи виконує Україна свій позитивний обов'язок забезпечувати виконання положень Конвенції на своїй території навіть за наявності сепаратистського режиму на певній її частині (рішення у справі Іласку та інші проти Молдови і Російської Федерації 2004 р.). За таким сценарієм представники сторони Російської Федерації, скоріш за все, звернуться до риторики щодо нелегітимності діючої влади на Україні, однак зважаючи на визнання абсолютною більшістю міжнародної спільноти діючого уряду України, такий аргумент вряд чи буде прийнятий Судом (рішення у справі Кіпр проти Турції 1978 р.).

Результати вирішення такого роду питань міжнародного права завжди важко спрогнозувати через високу політичну делікатність таких ситуацій. Наразі очевидним є лише те, що Україна і Росія повинні утримуватися від дій, заборонених у рішенні Суду про вжиття тимчасових заходів від 13 березня 2014 р., до прийняття подальших рішень у справі.